

РОЗДІЛ 3. МАЙБУТНЄ КРАЇНИ В ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЯХ

УДК 37.015.31

Горпинко О.С.
Харківська гімназія № 65
Харківської міської ради
Харків, Україна

РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Державна політика України у сфері освіти спрямована на створення умов для розвитку самостійності, індивідуальності та творчих здібностей учнів. Одним із ключових аспектів цієї політики є диференціація навчального процесу, застосування інноваційних методик викладання та активне залучення школярів до самостійної пізнавальної діяльності. У цьому контексті особливого значення набуває комплексний підхід до навчання, що включає розвиток інтелектуальних, творчих, дослідницьких та інформаційних навичок, а також програму підтримки обдарованих дітей.

Для ефективної реалізації цих завдань у процесі навчання історії педагогу необхідно дотримуватися комплексного підходу. По-перше, важливо визначити основні напрями роботи з обдарованими учнями відповідно до загальнодержавних освітніх пріоритетів. По-друге, слід системно й ретельно виявляти учнів із високим рівнем обдарованості, використовуючи сучасні методики діагностики. По-третє, необхідно розробити та впровадити комплексну програму розвитку здібностей цих дітей, інтегровану в усі етапи навчального процесу.

Створення сприятливих умов для виявлення та розвитку обдарованих дітей, а також реалізації їхніх потенційних можливостей є одним із ключових завдань сучасної освітньої системи та суспільства загалом. Сучасний світ, що стрімко змінюється, висуває нові вимоги до навчання обдарованих дітей, що, у свою чергу, стимулює розвиток цілеспрямованих освітніх програм для осіб із високим рівнем здібностей у певних галузях знань.

Вибір методів та змісту освіти в сучасних концепціях та підходах передбачає врахування індивідуальних особливостей розвитку учня, у тому числі його здібностей [4, с. 26]. Таким чином, обдарованість дітей ми сприйматимемо як потенціал, на реалізацію якого впливає величезна кількість факторів: від спадковості та вікових змін, оточення дитини до педагогічних методик.

Мету своєї діяльності в цьому напрямку як вчителя-предметника бачу в тому, щоб організувати роботу з обдарованими дітьми на всіх етапах навчання історії задля створення ефективної системи діяльності з виявлення, підтримки та розвитку здібностей. Основна умова для реалізації можливостей кожного учня це врахування вікових та індивідуальних особливостей. Тож усі методи та форми роботи з обдарованими дітьми повинні повною мірою враховувати це та орієнтуватися на ефективну допомогу у вирішенні їх проблем, оскільки вони є

важливим фактором успішності формування навчальних компетенцій, а також розвитку їх пізнавальних здібностей та особистісних якостей [7, с. 13]. Саме тому при виборі технології роботи з класом, в якому є обдаровані діти, безперечно, зупиняюся на тих завданнях навчальної діяльності, які ґрунтуються на ідеях особистісно-орієнтованої освіти.

Традиційні методи навчання виявилися недостатніми для формування внутрішньої мотивації учнів та розвитку особистісної спрямованості на самовдосконалення. Враховуючи, що здатність до саморозвитку може розвиватися лише у процесі творчої діяльності, нами визначено основні умови, необхідні для реалізації потенціалу кожного учня. До них належать: створення середовища, що сприяє розвитку індивідуальних можливостей; залучення учнів до дослідницької діяльності; наявність творчого потенціалу у самого вчителя, його особиста обдарованість.

Останніми роками робота з обдарованими дітьми виділяється у розряд пріоритетних напрямів. Для освітнього закладу робота з обдарованими дітьми – одна з умов формування освітнього іміджу школи, а також один із показників результативності роботи. Головна мета цієї роботи – активізувати навчання, надавши йому дослідницького, творчого характеру, і таким чином передати учням ініціативу в організації своєї пізнавальної діяльності.

Для себе я розбила цю роботу на кілька етапів:

1. Вивчення індивідуальних особливостей учнів – вивчення індивідуальних особливостей кожного учня – і фізичних (здоровся), і психологічних, і особистісних. У тому числі особливостей розумової діяльності, а також умов життя в сім'ї.

2. Виділення груп обдарованих дітей у кожному класному колективі.

3. Складання чи підбір диференційованих завдань, які включають різні прийоми, які допомагають учням самостійно впоратися із завданням, чи пов'язані зі збільшенням обсягу та складності завдань.

4. Постійний контроль за результатами роботи учнів, відповідно до яких потім змінюється характер диференційованих завдань.

Моя робота з обдарованими дітьми починається з виявлення дітей. Методика виявлення обдарованих дітей реалізується у три етапи:

Перший етап здійснюється під час урочних занять. Основне завдання – пробудити у дітей інтерес до навчального предмета. На уроках історії використовується індивідуально-диференційований підхід, який передбачає адаптацію навчального процесу до особливостей кожного учня. Диференційоване навчання розглядається як специфічна форма організації освітнього процесу, що враховує відмінності між учнями [1, с. 16]. Індивідуальний підхід при цьому є важливим психолого-педагогічним принципом, що дозволяє враховувати особливості кожної дитини. Різні учні по-різному сприймають навчальний матеріал, оскільки на їхнє навчання впливають індивідуальні риси характеру, життєві обставини та особливості розвитку. Це вимагає особливого підходу до навчання обдарованих дітей, які мають унікальні здібності [10, с. 4].

Вивчення індивідуальних особливостей учнів є другим кроком у роботі з виявлення обдарованих дітей. Це включає аналіз їхнього фізичного стану, психологічних особливостей, умов життя та когнітивних здібностей. Далі здійснюється відбір груп обдарованих дітей у кожному класі.

Завершальний етап передбачає розробку або підбір диференційованих завдань, які містять різноманітні методики, що допомагають учням самостійно розв'язувати завдання. Завдання можуть передбачати збільшення обсягу матеріалу, підвищення рівня складності та стимулювання критичного мислення.

Робота з обдарованими учнями є складним і кропітким процесом, що потребує постійного аналізу, моніторингу та врахування індивідуальних досягнень кожного учня. Однак результатом такої діяльності стає формування цілісної, самостійної та творчо мислячої особистості, здатної до саморозвитку та успішної інтеграції у сучасне суспільство.

Головне питання в роботі з обдарованими учнями на уроці: як педагогу-практику зробити кожен урок продуктивним і максимально ефективним для всіх груп учнів? Ефективність уроку залежить від низки чинників. Безпосередню підготовки до уроку важливо починати з цілепокладання. Важливо пам'ятати про триєдині цілі освіти: навчання, розвиток, виховання [3, с. 41]. Для урізноманітнення навчального процесу активно застосовую різні методики й підходи. Зокрема, використовую інтегровані уроки, а також різноманітні форми роботи, серед яких рольові тренінги, «мозкові штурми», інтелектуальні марафони тощо.

103

Особливо ефективними у навчанні обдарованих дітей під час уроків історії є рольові, ділові, операційні та імітаційні ігри. Для таких учнів створюю завдання підвищеної складності, що мають творчий, а не просто фактологічний характер. Зазвичай вони спрямовані на розвиток навичок роботи з історичними джерелами, зокрема картами, документами, ілюстраціями тощо.

Для узагальнення та закріплення матеріалу активно використовую залікову форму контролю знань. Обдаровані учні відіграють ключову роль у її підготовці та проведенні: вони самостійно формують питання, добирають матеріали для практичних завдань, виконують функції консультантів та експертів, а також здійснюють самооцінку власної діяльності на уроці.

Розвиток пізнавального інтересу та формування стійкої мотивації до вивчення історії значною мірою забезпечується диференційованим підходом до домашніх завдань [6, с. 109]. Я практикую поділ домашніх завдань на три рівні складності. Перший рівень є базовим і обов'язковим для всіх учнів. Другий – розрахований на тих, хто прагне більш глибоко опанувати предмет та без труднощів засвоює програмний матеріал. Третій рівень передбачає творче завдання, яке виконується за бажанням і заохочується високою оцінкою та позитивним відгуком вчителя. Формати таких завдань можуть бути найрізноманітнішими: від створення кросвордів до написання есе, складання синквейнів чи аналітичних таблиць.

Одним із ключових методів роботи з обдарованими учнями є метод проектів. Дослідження багатьох науковців підтверджують, що діти за своєю природою є дослідниками [2, с. 42]. Вони із задоволенням беруть участь у дослідницькій діяльності, що дає змогу не лише активізувати їхню пізнавальну активність, а й значно розширити знання з предмета. Тому я намагаюся широко застосовувати метод проектів як у навчальному процесі, так і під час позаурочних занять, пропонуючи учням індивідуальні та творчі завдання, які сприяють їхньому саморозвитку та вдосконаленню навичок самостійного аналізу історичних подій.

Активне включення школярів у створення проектів дає їм можливість освоювати методи діяльності людини в різних ситуаціях. У процесі роботи над проектом учень «проживає» конкретні ситуації, осягає реальні процеси. Під проектом ми розуміємо самостійну творчу роботу, виконану під керівництвом вчителя [9, с. 135]. Сучасний проект учня – це дидактичний засіб активізації пізнавальної діяльності, розвитку креативності та формування особистісних якостей. Щорічно наприкінці навчального року в нашій школі проходить науково-практична конференція, під час якої учні представляють результати своєї роботи над творчими проектами, переможці отримують винагороди. Творчі проекти з історії, які виконуються під моїм керівництвом, систематично одержують високі оцінки. Найчастіше вони виконуються у формі письмової роботи, до якої додається макет та комп'ютерна презентація. Тематика проектів останніми роками різноманітна: «Дослідження змін стану адміністративно-територіальної системи в Україні», «Російсько-українська війна», «Двосторонні відносини між Україною і Російською Федерацією 1991-2014 рр.: шлях до війни», «Розвиток волонтерського руху в Україні 2014-2024 рр.», «Збереження пам'яток культури та історії в умовах російсько-української війни».

Важливу роль відіграє застосування інноваційних технологій у викладанні історії. Сучасні інформаційні технології відкривають нові можливості для викладання історії, дозволяючи інтегрувати текстову, аудіо-, графічну та відеоінформацію, а також залучати різноманітні джерела знань [8, с. 7]. Практика показує, що учні, які активно працюють із комп'ютером, набувають високого рівня самоосвітніх навичок, вчаться орієнтуватися у великому потоці інформації, відокремлювати головне, аналізувати та робити висновки. Саме тому роль учителя у впровадженні інформаційних технологій у процес навчання є надзвичайно важливою.

Одним із ключових інструментів у цій сфері є програма PowerPoint, яка дозволяє створювати презентації, що підтримують навчальний процес та покращують візуалізацію матеріалу. Використання карт, малюнків, портретів історичних діячів, відеофрагментів і діаграм робить уроки історії більш наочними й інтерактивними. Крім того, створення учнями власних презентацій як частини домашнього завдання сприяє розвитку їхніх дослідницьких навичок. Вони опрацьовують велику кількість джерел інформації, уникають шаблонного підходу і створюють унікальні проекти, що стимулюють творче мислення.

Такі види діяльності сприяють розвитку логічного мислення та загальнонавчальних навичок. Колись сухі й невиразні виступи без ілюстрацій сьогодні перетворюються на яскраві та запам'ятовувані презентації. Водночас учні набувають досвіду публічних виступів, що стане їм у нагоді в майбутньому. Важливим елементом цього процесу є змагальність, яка підвищує мотивацію та самооцінку учнів. Вміння працювати з комп'ютером стає невід'ємною частиною сучасної молодіжної культури.

Інтернет також відіграє значну роль у навчанні історії. Він надає доступ до різноманітних матеріалів, що стосуються історії української культури та світових подій. Пошукові системи дозволяють швидко знаходити потрібну інформацію. Наприклад, запит «революція» може дати характеристики різних типів революцій у різних країнах (промислова, науково-технічна, соціальна, інформаційна). Хоча в процесі пошуку доводиться відсіювати зайву інформацію, водночас учні можуть натрапити на несподівані й корисні історичні факти. Усе це сприяє підвищенню рівня знань та загальної якості навчального процесу.

Використання інформаційних технологій на уроках історії можна поділити на чотири основні типи:

1. Демонстраційні уроки – найпоширеніша форма занять, під час яких матеріал подається у вигляді презентацій або мультимедійних ресурсів, що можуть бути використані на будь-якому етапі уроку.

2. Уроки комп'ютерного тестування – інтерактивні тестові програми допомагають швидко оцінити рівень знань учнів, визначити слабкі місця та закріпити матеріал. Це зміцнює зворотний зв'язок між учителем і учнем.

3. Тренінгові або конструкторські уроки – учні працюють індивідуально чи в групах, використовуючи цифрові ресурси для розв'язання певних завдань або створення проєктів.

4. Інтегровані уроки. Такий урок проводять вчитель – предметник та вчитель інформатики [5, с. 25].

Досить ефективним у роботі з обдарованими дітьми є проблемне навчання, кейс-технологія. У ході реалізації методу проблемного навчання учень засвоює матеріал, не просто слухаючи або сприймаючи органами чуттів інформацію, а в результаті задоволення потреби, що виникла у знаннях, будучи активним суб'єктом свого навчання. В рамках даної методики мною організовуються імітаційні, операційні, ділові ігри: «Вибори гетьмана Запорізької січі», «У лицарському замку», «Індустріальна революція» та ін. Вони демонструють, що учні здатні до репродуктивного отримання знань і вони мають певний базис. Проблемний метод потребує значних витрат часу, тому його використання під час перевірки домашнього завдання є недоцільним. Водночас дослідницька атмосфера таких уроків сприяє активному залученню учнів до процесу пізнання. Роль учителя при цьому змінюється – він виступає не лише як джерело інформації, а й як консультант, координатор, помічник та спостерігач. Головним завданням педагога стає організація самостійної навчальної діяльності учнів [4, с. 27].

Один із ефективних методів активного навчання – кейс-метод (Case Study). Його суть полягає в тому, що учні аналізують реальну життєву ситуацію, яка містить практичну проблему та водночас вимагає засвоєння певного комплексу знань. Особливість цього методу полягає в його відкритості у процесі навчання та чіткій структурованості результатів. Якісно підготовлений кейс стимулює дискусію, моделює реальні проблеми, з якими учні можуть зіткнутися у майбутньому.

Для створення кейсів можуть використовуватися:

- Актуальні проблемні ситуації;
- Цікаві історичні факти;
- Літературні джерела.

Наступним кроком є позаурочна діяльність, яка дозволяє учням повною мірою розкрити свої здібності та таланти. Заключний етап – робота з учнями, які виявили особливий інтерес і схильність до предмету. Тут основну увагу приділяю дослідницькій діяльності, підготовці до участі в конкурсах та олімпіадах різних рівнів.

Урахування особливостей розвитку обдарованих школярів дозволить не лише ефективно організувати навчання, а й реалізувати стратегічні цілі освітньої політики щодо підтримки талановитої молоді. Компетентний підхід педагога до розвитку потенціалу таких учнів сприятиме підвищенню їхньої успішності, формуванню стійкого інтересу до історії та розвитку навичок самостійної науково-дослідницької діяльності. Таким чином, поєднання державної стратегії у сфері освіти, спрямованої на створення умов для розвитку самостійності, індивідуальності та творчих здібностей учнів з ефективними педагогічними методами дозволяє створити сприятливе освітнє середовище для всебічного розвитку обдарованих учнів.

Література:

- 1.Аніскіна Н. Педагогічна підтримка обдарованості. К.: Шк. світ, 2005. 128 с.
- 2.Антонюк Л. В. Особливості роботи з обдарованими дітьми. Шкільна бібліотека. 2016. №5. С. 41-43.
- 3.Володарська М. О., Настенко А. І., Пілаєва О. М., Полуніна С. М., Сисоєва В. М. Робота з обдарованими дітьми. Х.: Вид. група «Основа», 2010. 190 с.
- 4.Гончарова О. С. Роль викладача вишу в умовах індивідуалізації освітнього процесу. Викладання гуманітарних та українознавчих дисциплін засобами дистанційного навчання: теорія і практика закладів вищої освіти: матеріали наук. Інтернет-конф. з проблем вищої освіти і науки, м. Харків, 24 листопада 2022 року. Харків: ХНАДУ, 2022. С. 26-27.
- 5.Леонова Л. Створення освітніх траєкторій для обдарованої молоді в загальноосвітній школі. Завуч. 2014. № 15.С. 24-29.

6.Організація роботи з обдарованими дітьми в навчальних закладах/упорядкув.: Ж. І. Ханзель, О. Я. Сидорська. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2013. 208 с.

7.Постова К. Психологічні умови розвитку дослідницьких здібностей обдарованих учнів: монографія. К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. 96 с.

8.Рудько Г. Стратегії успішної роботи з обдарованими дітьми. Завуч. 2014. № 15. С. 4-10.

9.Следь І. Навчання і розвиток обдарованих учнів в умовах дистанційного навчання. Педагогічні науки та освіта. 2023. Вип. XLII-XLIII. С. 132-138.

10.Туріщева Л. В. Особливості роботи з обдарованими дітьми. Х.: Вид. гр. «Основа», 2008. 81 с.